

het Monnikenbos en Birkhoven bij Amersfoort

Voor degenen die al wandelend een representatief beeld willen krijgen van het Monnikenbos en Birkhoven traceerden wij een 6,3 kilometer lang geopad, dat grotendeels twee (helaas niet overal meer) gemarkeerde routes volgt. We beschreven onze georoute vanuit de bushalte bij het bosbad. Ze komt echter ook in de buurt van de bushalte Zandlaan.

Route 6,3 km. Voor de GPS RouteYou versie, [klik hier](#).

1. Op korte afstand van de bushalte kunnen we bij een parkeerterrein het wandelbos in. Even voorbij het parkeerterrein wordt onze aandacht getrokken door een van de geelgekopte en roodgeringde paaltjes, die de in Birkhoven uitgezette wandelroute nog markeren. Aan het eind van het parkeerterrein gaat het geopad die gemarkeerde route links volgen. De wandeling brengt ons dan naar een terreingedeelte met enkele vrij imposante (opgeworpen) heuvels. Daar kan vlak achter of een eindje voorbij een open zandige plek met een picknickbankje rechtsaf worden geslagen. Dit is nodig voor een kennismaking met de grote waterpartij die in de dertiger jaren in een vrij vlak deel van

het bos werd uitgegraven. Wie al aan het eind van de zandige plek rechtsaf slaat moet al vrijwel direct schuin naar links.

In beide gevallen naderen wij de vijver via een pas in een heuvelpartij.

Vervolgens daalt het geopad dan via een vrij steile helling naar de rand van de waterplas af. Daar aangekomen gaan wij rechts enkele honderden meters langs de grote vijver lopen. Intussen is duidelijk te zien dat de plas natuurlijk ogende contouren kreeg. Bovendien zal onze aandacht worden getrokken door de heuvels die de vijver omgeven. Op het eerste gezicht zullen ze natuurlijke geofenomenen lijken. Ze zijn grotendeels echter opgeworpen met het zand dat bij het graven van de waterpartij vrijkwam.

2. Bij de noordwesthoek van de vijver zien we rechts een pad dat interessant is voor degenen die Birkhoven bij het begin van de Zandlaan ingaan. Voorbij het pad overkruist de gemarkeerde route via een bruggetje de monding van de bochtige spreng die vlakbij de Zandweg werd uitgegraven. Ook deze spreng kreeg gezelschap van een aantal kunstmatige heuvels.

Na het passeren van de tegenwoordig grotendeels droogliggende spreng zien we voor ons de imposante voormalige uitzichtheuvel, die via een spiralend padenstelsel kan worden beklommen.

Vlak voor de grote heuvel verlaten we de gemarkeerde route door rechtsaf te slaan. Een vrij smal pad leidt ons dan naar de verharde Zandlaan, aan de overzijde waarvan wij op het grondgebied van de gemeente Soest het Monnikenbos in kunnen. Enkele honderden meters verderop leidt dit onder het wakend oog van een bovengrondse hoogspanningsleiding tot een kennismaking met de andere voor onze oriëntatie belangrijke, met paaltjes gemarkeerde route. De paaltjes van deze route presenteren zich met een oranje kop.

3. De bedoeling is het voor ons liggende deel van die "oranje" route te gaan volgen. We komen dan eerst langs een zich rechts in het bos verschuilend stuifklif. Even later laat de oranje route ons successievelijk rechts- en linksaf slaan. Ze doorkruist daarbij een bosgedeelte met vrij grillig reliëf, dat zijn ontstaan te danken heeft aan de verstuingen die enkele eeuwen geleden in deze omgeving mogelijk waren. In het geaccidenteerde bosgedeelte leidt de gemarkeerde route ons naar een T-kruising met een van de (vrijwel) noord-zuid lopende boswegen van het wandelgebied. Die meridionaal georiënteerde wegen verraden de richting waarin het land al enkele eeuwen geleden strookgewijs werd verkaveld.

4. Na het oude cultuurland in ogenschouw te hebben genomen gaan we op de T-kruising rechtdoor. Rechts krijgt de route dan gezelschap van een vrij hoge aarden wal, die een privé bezitting markeert. Enkele honderden meters verderop bereikt de oranje route een fietspad dat het Monnikenbos in oostelijke richting doorkruist.

De hoofdroute gaat nu linksaf om even later rechts een andere zuidwaarts lopende bosweg te gaan volgen.

5. We lopen dan enkele honderden meters langs de oostzijde van de camping Monnikenbos, terwijl links een aantrekkelijk stukje verboste heide wordt gepresenteerd. Hierna duikt de oranje route rechts een grote voormalige groeve in. Het geopad blijft echter rechtdoor lopen. Links passeren wij intussen een bosgedeelte waar zich een grafheuvel verschuilt. Het geopad leidt ons nu naar de zuidrand van het wandelgebied. Daar komen wij in de onmiddellijke nabijheid van de spoorlijn Amersfoort – Utrecht andermaal terecht op een deel van de oranje route, die links opnieuw enige tijd gevolgd zal gaan worden. De oranje route laat ons dan kennis maken met het aantrekkelijke heiderestant van het gebied, waar ook een informatiepaneel het een en ander over vertelt.

6. Op de heide wordt voor een terugkeer naar het noordelijk deel van het Monnikenbos opnieuw linksaf geslagen. We doorkruisen daarna eerst een bosgedeelte waar zich rechts enkele stuifbanken ophouden. Verderop leidt de oranje route ons vervolgens langs de oostrand van de strook verboste heide, die we op onze tocht naar het zuiden al van de andere kant konden bekijken. Even later passeert de oranje route ter weerszijden van het fietspad een relatief hoog gelegen zone verstoven dekzanden. De noordrand ervan wordt gemarkeerd door een stuifklif.

Voorbij het klif komen we terecht in een lager gelegen zone waar het geopad vrijwel direct rechtsaf slaat, terwijl de oranje route haar noordelijke koers trouw blijft. Het geopad neemt dan definitief afscheid van de oranje route.

Na dit afscheid begeleidt het klif ons rechts op een beleefde afstand. Even later keren wij het klif de rug toe door op een driesprong links weer een noordelijke koers te gaan varen. Onze route loopt dan naar een T-kruising met de weg waar de kennismaking met het Monnikenbos begon. Die weg maakt rechts een terugkeer mogelijk naar het wandelbos van het voormalige landgoed Birkhoven. Na het oversteken van de verharde Zandweg kunnen we er via het smalle paadje bij de voormalige uitzichtheuvel terug naar de deels geelgekopte en roodgeringde route.

7. Voor de verdere verkenning van Birkhoven blijven we voorlopig de er gemarkeerde route volgen. Die leidt ons dan eerst nog langs de rand van de vijver. Na het passeren van een rododendron struweel slaat ze echter rechtsaf naar een meridionaal georiënteerde, d.w.z. noordzuid lopende laan, die we links een eindje gaan volgen. Onze ambiance wordt dan de zone vrij reliëfrijke verstoven dekzanden waar we al in het noorden van het Monnikenbos konden kennismaken. Daarbij wordt ook het fietspad gekruist dat er doorheen loopt.

Voorbij het fietspad lokt het tracé van de zich ter plekke verloochenende “gemarkeerde” route ons vanuit de meridionale laan links het kleine pinetum van Birkhoven in. Het is een mede door zijn heuvelachtigheid aantrekkelijke naaldbomentuin, waar op een bankje kan worden uitgerust. Even verderop gaan we dan terug naar de meridionale laan, waar linksaf wordt geslagen. Hierna presenteert zich een kruising met een bosweg, die het zuidelijk deel van Birkhoven markeert.

Degenen die ook dat zuidelijk deel willen verkennen moeten nu rechtdoor blijven lopen.

De meridionale laan blijft dan hun gids. Ze eindigt op een T-kruising waar de voor liefhebbers verlengde georoute opnieuw linksaf slaat. In de omgeving van de T-kruising is goed te zien dat het zuidelijk deel van Birkhoven plaatselijk relatief hoog is gelegen en de grindrijke gestuwde of smeltwaterafzettingen van de Utrechtse Heuvelrug er lokaal niet door fijnzandige (wind)afzettingen zijn bedekt.

Vanuit de T-kruising loopt de verlengde georoute in ongeveer oostelijke richting. Even voorbij een flauwe bocht naar rechts slaat ze echter andermaal linksaf om een overwegend noordelijke koers te gaan varen. Aldus kan worden teruggekeerd naar de bosweg van waaruit het zuidelijk deel van Birkhoven werd verkend. Op die bosweg moet nog een keer linksaf worden geslagen. Vrijwel direct daarna volgt de route rechts weer de “gemarkeerde” route.

8. We doorkruisen het pinetum dan nog een keer in noordelijke richting. Zigzaggend brengt het geopad ons daarna weer naar het fietspad. Onze route bereikt dat fietspad bij een plek waar het zich in twee takken splitst.

De linker tak draait met een scherpe bocht naar het noorden tot noordwesten. De georoute kiest nu echter even voor een noordoostelijke koers.

9. Het laatste deel van de wandelroute volgt een van de vrijwel meridionale boswegen. Daarbij doorkruisen wij eerst een gebiedsdeel waar vrijwel vlak terrein afgwisselt met enkele duinruggen. Verder noordwaarts is onze ambiance echter vrijwel even reliëfarm als het parkeerterrein waarop of waarbij we onze wandeling begonnen en nu ook eindigen.

Wie de beschreven routes helemaal volgde zal het daarbij doorkruiste terrein hebben leren kennen als een gebied met voor elk wat wils. We vinden er immers zowel vrijwel vlak als reliëfrijk terrein, zowel heidevegetaties als enkele soorten natuurlijke en aangeplante houtopstanden, zowel kaarsrechte boswegen als bochtige paden en zowel droge zandgronden als een imposante waterpartij die aan de Oisterwijkse vennen kan doen denken.

Samenvatting

In deze brochure beschreven wij een bosrijk gebied ten westen van Amersfoort. Smeltwater vormde er met zand en grind van een nabije stuwwal waaivormige afzettingen.

In droge fasen van de laatste ijstijd raakten deze sedimentpakketten op de meeste plaatsen bedekt door fijnzandige (wind)afzettingen.

Een grafheuvel in het zuidelijk deel van het Monnikenbos herinnert aan de activiteiten die de prehistorische mens in het gebied ontplooidde.

Door grootschalige ontbossingen, overbegrazing, het steken van plaggen en andere activiteiten van de mens zouden heide- en steppevegetaties gaan domineren, terwijl de fijnzandige afzettingen vooral in perioden met grote droogte op veel plaatsen gingen stuiven. Bij de verstuingen ontstond allerlei grillig reliëf. Speciale aandacht verdienen de markante klifjes die door de wind gelijkmatig af- en opgezande plekken scheiden.

Noordelijk van het beschreven gebied zou het land vanuit het lintdorp De Hoge Birk worden verdeeld in strookvormige kavels. De hogere delen ervan werden veelal van elkaar gescheiden door houtsingels, waarvan sommige behouden bleven.

Het gebied van het Monnikenbos was voor de Reformatie een kerkelijk landgoed, dat behoorde tot de bezittingen van een klooster Mariënhove. In het kader van de Hervorming werd het landgoed echter overgenomen door de stad Amersfoort, terwijl het later eigendom zou worden van de gemeente Soest, wat het deels nog is. Een complex percelen in het noorden van het Monnikenbos behoort tegenwoordig tot de bezittingen van de stichting Utrechts Landschap.

Ter plekke van het voormalige Monnikenbos zouden heide- en steppenvegetaties zich vrij lang handhaven, terwijl lokaal ook zandverstuingen mogelijk bleven. In het begin van de vorige eeuw was een groot deel van het gebied echter herbebost. Tegenwoordig domineert heide het landschapsbeeld alleen nog in de reliëfarme zuidoosthoek van het terrein.

Het centrale deel van het Monnikenbos is een op natuurlijke wijze herbebost geraakte heide met eiken, berken en dennen. Aan de westkant ervan werd een terrein in gebruik genomen als camping. In de noordoosthoek van het Monnikenbos wordt een gebied met stuifbanken gedecoreerd door een berkenvegetatie. In de zuidwesthoek van het Monnikenbos markeert een steile helling een laat 20ste-eeuwse voormalige groeve in de grindrijke ijssmeltwaterafzettingen.

Aan de oostzijde wordt het Monnikenbos begrensd door het voormalige landgoed Birkhoven, waartoe verder noordwaarts ook een groot door houtsingels gecompartmenteerd agrarisch gebied behoorde. Het landgoed werd in 1907 openbaar geveild. De gemeente Amersfoort verwierf toen het reliëf- en bosrijke zuidelijke deel van Birkhoven. Daar stond ook de 19de-eeuwse villa van het landgoed.

Omstreeks 1850 was het relatief hooggelegen zuidelijk deel van Birkhoven al herbebost. Het ontsluitingspatroon van de bossen verraadt dat ze grotendeels op een complex strookvormige kavels werden geplant.

De gemeente Amersfoort liet dwars door haar deel van Birkhoven de Barchman Wuytierslaan aanleggen. Met name langs de oostkant van deze weg verrees enige bebouwing. Daarachter kreeg het gebied van de Bokkeduinen ten dele een verblijfsrecreatieve functie.

In de dertiger jaren van de vorige eeuw zou een slechts weinig geaccidenteerd bosgedeelte in het noorden van Birkhoven worden getransformeerd in een landschap met een openluchtzwembad, openluchttheater, siervijver, daarop aansluitende beekachtige waterloop en diverse (markante) heuvels. Middenin het bos werd toen een terrein ingericht als pinetum.

De afgelopen decennia is het in 1948 gestichte Dierenpark Amersfoort al meer dan eens in het bos van Birkhoven uitgebreid, waardoor het er nu een oppervlakte van zo'n 14 ha occupeert. Het 19de-eeuwse landhuis van Birkhoven moest in 1972 wijken voor nieuwbouw van een zorginstelling, die in 2010 op haar beurt zou worden vervangen.

In 2004 werd het wandelbos gebleven deel van Birkhoven overgedragen aan het Utrechts Landschap, dat ook een complex percelen in het noordelijk deel van het Monnikenbos verwierf.

Alle rechten met betrekking tot de tekst en het kaartmateriaal uit deze uitgave berusten bij stichting Telluris. Persoonlijk gebruik van de uitgave is toegestaan maar niet voor zakelijke en commerciële doeleinden tenzij dit schriftelijk met de rechthebbende(n) is overeen gekomen. Voor de foto's is de rechthebbende Stichting Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht, of haar rechtsopvolger.